

БІБЛІОТЕКИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

УДК 02:061.1]:340.13+021.1:[316.3:004]

Тетяна Коваль,

кандидат історичних наук, ORCID 0000-0003-0147-6679,
заступник Генерального директора,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: kovaltm@nbuv.gov.ua; gon4arova11@bigmir.net

Олена Лопата,

молодший науковий співробітник, ORCID 0000-0002-1386-3409,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, м. Київ, 03039, Україна
e-mail: lopata@nbuv.gov.ua

Перспективи розвитку національних книгозбірень в епоху цифрового суспільства (за матеріалами визначальних документів UNESCO, IFLA, AALL, ALA, LIBER, WSIS)

Актуальність теми зумовлена визначальною роллю міжнародних нормативно-правових документів у адаптації роботи книгозбірень до умов цифрового суспільства. **Мета дослідження** – розкрити зміст нормативно-правових приписів, що розробляються міжнародними інституціями з метою впорядкування відносин у бібліотечній галузі. **Методологія** дослідження ґрунтується на системному, структурному підходах, методах порівняльного, логічного, джерелознавчого міждисциплінарного аналізу. **Наукова новизна.** Розглянуто низку актуальних документів UNESCO, IFLA, LIBER, AALL, WLIC, WSIS щодо вироблення комплексної платформи цифрового бібліотечного контенту й просування стратегій відкритого доступу до нього. Виокремлено й охарактеризовано основні «виклики» та ключові тенденції, які спроможні змінити бібліотечну діяльність найближчими роками, а саме: нові технології, які, з одного боку, примножують, а з іншого – обмежують кількість людей, котрі мають доступ до інформації; онлайн-освіта, яка демократизує, і водночас, руйнує традиційну систему навчання. Сформульовано три категорії функцій та ключових завдань національних книгозбірень у цифрову епоху. Порушено низку актуальних питань діяльності книгозбірень. **Висновки.** Констатується, що нормативно-правові ініціативи IFLA, ALA, LIBER, WSIS є основними чинниками адаптації книгозбірень до умов цифрового суспільства. Вони спрямовані на підтримку громадян у забезпеченні рівного доступу до інформації та знань; орієнтування бібліотек на міжнародні стандарти та нормативні документи; зміцнення іміжду бібліотек як ключового складника соціокультурного середовища; налагодження взаємодії та співробітництва між бібліотеками й іншими інформаційними структурами; сприяння розвитку науки, освіти, просвіти та підвищенню рівня життя у конкретних державах. Наголошується, що НБУВ бере безпосередню участь у реалізації означених перспективних завдань з розвитку бібліотечної діяльності.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотека в інформаційному середовищі, цифрове суспільство, нормативно-правова база, міжнародні нормативно-правові приписи з бібліотечної діяльності, UNESCO, IFLA, LIBER.

Актуальність проблеми. Однією з проблем розвитку сучасної бібліотечної інфраструктури є її адаптація до умов світової цифрової культури. Це зумовлює необхідність докорінних змін у діяльності книгозбірень як історично сформованих центрів накопичення, збереження та поширення знань, культурних надбань людства.

Питання трансформації вітчизняної бібліотечної галузі, формування національного науково-освітнього простору в умовах інформатизації суспільства, розвитку цифрової культури, переходу на електронні технології та носії інформації, безпосередньо чи опосередковано, розглядаються у працях Л. А. Дубровіної, О. С. Онищенко, В. І. Попика, Т. М. Коваль, В. М. Горового, О. В. Василенко, Л. Й. Костенка, К. В. Лобузінної, І. В. Лобузїна, Г. В. Шемаєвої, Т. І. Вилегжаніної, В. О. Ільганєвої та інших провідних вчених-бібліотекознавців.

Проблеми розбудови бібліотечно-інформаційного простору, міжбібліотечної інтеграції, розподілу повноважень, налагодження координації між провідними інформаційними центрами, книгозбірнями, науковими установами, навчальними об'єднаннями та конфедераціями, іншими учасниками світового комунікаційного процесу викликають підвищений науковий інтерес. Тому **метою** статті є розкриття змісту нормативно-правових заходів міжнародних бібліотечних інституцій, спрямованих на розвиток національних книгозбірень в умовах цифрового суспільства.

Методологія дослідження нормативних документів означених міжнародних інституцій ґрунтується на застосуванні джерелознавчого та порівняльного методів аналізу.

Виклад основного матеріалу. У квітні 2000 р. 60 сесія Виконавчої ради UNESCO ухвалила рішення про організацію узгоджених дій, необхідних для адаптації роботи UNESCO в умовах інформаційного суспільства. «Підтримувати, зберігати, примножувати та розповсюджувати знання» – визначальний постулат нової Програми UNESCO «Інформація для всіх» (далі – Програма) в епоху цифрового суспільства [32]. Ідеї Програми цілком і повністю відповідають Загальній декларації прав людини і Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства, схваленій главами «великої вісімки» під час Саміту в Японії у липні 2000 р.

Ключові положення Програми, пов'язані з вирішенням глобального завдання – «подолання електронно-цифрового розриву усередині країни та між державами» й реалізація політики «міжнародного інтелектуального співробітництва», що ґрунтується на розвитку суспільного сектора інформації, важливим складником інфраструктури якого є бібліотеки, архіви та інші інформаційні установи, інституції. У Програмі, зокрема, наголошується:

по-перше, для UNESCO, з огляду на її мандат, побудова інформаційного суспільства – це насамперед гуманітарна проблема, у центрі якої перебуває розвиток «суспільного сектора інформації»;

по-друге, цифрові технології, цифрова культура не повинні відкидати традиційних здобутків цивілізації, а навпаки – доповнювати, збагачувати та відкривати нові можливості.

У жовтні 2003 р. 32-а Генеральна конференція UNESCO схвалила «Хартію про збереження цифрової спадщини», в якій чітко визначені поняття цифрової спадщини та сформульовані загальні критерії обрання цифрових матеріалів для збереження [18]. Водночас UNESCO закликала «держави-члени» переконати розробників програмного забезпечення активніше співпрацювати з національними книгозбірнями, архівами у питаннях збереження цифрової спадщини.

Увага Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (далі – IFLA) у останні роки сконцентрована на нормативно-правовому регулюванні роботи бібліотек з організації та популяризації власних електронних ресурсів. Основним інструментом управління сучасним розвитком національних книгозбірень визначено стратегічне планування, яке передбачає цілу низку заходів, спрямованих на якісні зміни бібліотечних послуг і ресурсів, формування нових умов та розширення можливостей доступу до інформації. Варто зазначити, що стратегічне планування дає змогу не тільки визначати реалістичні перспективи розвитку бібліотеки, але й підготувати її до гнучкого реагування на постійні зміни соціокультурної ситуації.

Останнім часом стратегія планування стала одним із головних пріоритетів бібліотечної діяльності, хоча саме поняття «стратегія» веде своє походження від військової науки. Стратегічне планування, на відміну від разових і поточних планів, дає змогу визначити принципи перспективного розвитку бібліотеки із врахуванням її місії, цілей, завдань. Чітко сформульована місія допомагає виокремити основні завдання, виявити функціональну спеціалізацію, можливості взаємодії з партнерами, переваги стосовно конкурентів. Цілі стратегічного планування діяльності бібліотеки, як правило, пов'язують із:

- визначенням критеріїв формування нових інформаційних продуктів і послуг;
- виявленням перспективних потреб користувачів;
- формуванням стійкої ніші на інформаційному ринку;
- розширенням джерел фінансування бібліотеки тощо.

Сучасне функціонування бібліотек ґрунтовно розкрито у Доповіді Американської Ліги Юридичних Бібліотек (*American Association of Law Libraries*, далі – AALL) за 2003–2004 рр. («*Reports of Chapters, Special Interest Sections, Committees, Special Committees, Task Forces, and Council, Representatives, and Washington Affairs Office 2003–2004*») (далі – Доповідь). Зокрема, американські фахівці детально аналізують процес формування сітьових бібліотечних сервісів (*web services*) та «інтернетресурсів» (*internetbased*), відносини бібліотек з постачальниками інформації та апаратного забезпечення. Основна ідея Доповіді – книгозбірня є центром освіченості, поінформованості та обізнаності для усіх верств населення [22].

У Всесвітньому звіті IFLA за 2010 р. зазначено, що за даними інформаційного бюлетеня Американської Бібліотечної Асоціації (*American Library Association*), (далі – ALA), у США налічується 16 549 публічних бібліотек, тоді як у 2007-му їх було 9 207. Але позитивом є не тільки число книгозбірень, яке постійно зростає. На думку норвезького дослідника Т. Хойвика (Лабораторія

LATINA), у сучасних бібліотеках відбулися докорінні якісні зміни, в яких простежуються три основні компоненти – розроблення нових технічних систем, формування нових бібліотечних компетентностей, становлення нових організаційних структур [19].

Протягом 2010–2012 рр. IFLA репрезентувала п'ять ініціатив, оформлених як програми. Серед них варто виокремити комплексну платформу цифрового бібліотечного контенту й просування стратегій відкритого доступу до нього. Реалізація цієї програми здійснюється у правовому, технічному та професійно-виробничому аспектах. Важливою віхою цього процесу є створення Бібліотеки IFLA, яке розпочалося у 2013 р. у рамках саме цієї програми [27].

Ключовими проектами, в яких окреслюються перспективи розвитку бібліотечної галузі визнано [20; 21]:

ALP (*Action for Development through Libraries Program*) – проєкт розвитку бібліотек за допомогою регіональних програм, учасником якого є і Україна;

PAC (*Preservation and Restoration*) – проєкт збереження та відновлення культурної спадщини;

CLM (*Copyright other Legal Matters*) – проєкт з авторських та суміжних прав;

UCA (*UNIMARC Core Activity*) – проєкт підтримки й просування формату UNIMARC.

Однією із визначальних подій минулого десятиліття стало оприлюднення на Всесвітньому бібліотечно-інформаційному конгресі IFLA, який проходив у Сінгапурі в серпні 2013 р., фундаментального Звіту IFLA (далі – Звіт) щодо тенденцій розвитку світової бібліотечно-інформаційної структури. Звіт має дещо поетичну назву «Приборкаємо хвилі чи попливемо за течією?». У документі виокремлено і охарактеризовано п'ять «хвиль» (викликів) та ключових «течій» (тенденцій), які спроможні змінити інформаційне середовище й, відповідно, бібліотечну діяльність, а саме:

- нові технології, які, з одного боку, примножують, а з іншого – обмежують кількість людей, котрі мають доступ до інформації (***New Technologies will Both Expand and Limit Who has Access to Information***). Звичайно, динамічне розширення електронного простору сприятиме: підвищенню цінності знань та навичок в інформаційній сфері; умінню користуватися й самостійно створювати електронні продукти; поглибленню інформаційної обізнаності. Ті, хто не оволодіє новітніми навичками, не зможуть активно долучитися до цілої низки сфер сучасного життя. Реалізація моделей онлайн-обслуговування великою мірою вплине на громадян та інституції, які «навчаються» володіти інформацією, розповсюджувати та забезпечувати доступ до неї. Зрештою, мобільний доступ до електронних документів, інформаційної продукції від ширшого кола виробників змінить традиційні уявлення про інтелектуальну власність, про права на контент, зосереджений в одному місці. Цілком зрозуміло, по мірі того, як зникають грані між виробниками та споживачами інформації, питання володіння інформацією, контентом стають дедалі більш складними і суперечливими. Тому національні книгозбірні мають взяти найактивнішу участь у їхньому вирішенні;

- онлайн освіта, яка, з одного боку, демократизує, а з іншого – руйнує традиційну систему навчання в усьому світі (*Online Education will Democratize and Disrupt Global Learning*). Тотальне поширення дистанційної освіти сприятиме тому, що методи викладання стануть різноманітнішими, дешевшими й зрозумілішими. Зросте цінність здобуття освіти упродовж усього життя, більш значущими ставатимуть її «неформальні» форми. Найближчим часом онлайн навчання охопить більшу кількість людей, ніж нині учнів, які навчаються в усіх вишах світу.

У середовищі, де доступ до інформації не є обмеженим або проблемним, освітні заходи сконцентруватимуться на тому, як ідентифікувати та спожити отриману інформацію. Поширення онлайн освіти неминуче знизить цінність традиційних методів навчання та збільшить можливості доступу до більш різноманітних та нестандартних її форм.

Майбутній ринок освіти формуватиметься на ґрунті мережевих технологій (поміж них *Google, Facebook* та ін.). Онлайн ресурси, адаптивні методи викладання призведуть до трансформації навчальних просторів, у яких поєднуюватимуться застосування цифрових технологій та людська (фізична) підтримка кожного, хто здобуває освіту.

Відзначимо, що такі навчальні, освітні програми вже широко застосовуються у практичній діяльності бібліотечних асоціацій США і Канади;

- межі між інформацією, що має приватний характер, та захистом даних повинні бути переглянуті (*The Boundaries of Privacy and Data Protection will Redefined*), оскільки особиста інформація дедалі частіше стає бажаним об'єктом купівлі-продажу. Завдяки даним, що потрапляють у розпорядження державних або приватних структур, стає реальним фактичне профілювання певної особистості чи визначеної соціальної групи.

Нові можливості щодо отримання даних із ширшого кола джерел (cookie-файли) збільшують шанси на те, щоб напямучу поєднати анонімну інформацію з конкретною людиною або спільнотою. Несанкціоновано отриману від cookie-файла інформацію є можливість прив'язати до зібраних раніше файлів баз даних та одержати «портрет» користувача. Тож цілком ймовірно, що ми стикаємося із серйозними наслідками щодо недоторканності приватного життя й довіри у бібліотечному середовищі [8; 9];

- суспільства, які ґрунтуються на гіперзв'язках, мають можливість почути й підтримати нові голоси, нові комунікаційні групи громадян (*Hyper-Connected will Listen to and Empower New Voices and Groups*). Мається на увазі, що у таких спільнотах існує більше можливостей для колективних дій, які сприяють появі «нових облич» та нових рухів у лавах традиційних політичних сил. Ініціативи «відкритого уряду» і вільний доступ до інформації суспільного характеру забезпечать більшу прозорість та ширшу участь громадян у суспільному житті. Позитивний вплив цієї тенденції проявляється у підтримці окремих особистостей, зростанні соціальної, громадянської та економічної відповідальності кожного. Активне використання віртуального простору надасть можливість громадя-

нам «коригувати» свою діяльність заздалегідь, ще до ухвалення остаточних рішень у реальному житті. Водночас використання «електронного самоврядування» вимагатиме від громадян більшої фаховості, істотного розширення рамок міжлюдського спілкування. Тому сучасна бібліотека – це не лише книгозбірня, а й відкрите публічне місце, осередок місцевого співтовариства;

- глобальна інформаційна економіка трансформується на основі новітніх технологій (*The Global Information Economy will be Transformed by New Technologies*). Нині мобільні пристрої перетворюються в основні засоби доступу до інформації, контенту, сервісного обслуговування. Наслідком цього стане те, що все нові групи громадян завдяки віддаленому доступу до актуальної інформації з питань медицини, освіти, фінансових систем, «електронного самоврядування» тощо братимуть безпосередню участь у різних сферах суспільного життя.

Як приватні особи, так і великий бізнес матимуть змогу виконувати роботу у всесвітній інформаційній економіці з будь-якого куточка планети. Розвиток телекомунікації, переносних комп'ютерних пристроїв, мобільних пристроїв копіювання й збереження інформації, комунікаторів, засобів мобільного зв'язку, інтерфейсів, що активуються голосом, сітківкою ока, дотиком тощо – усе це надасть можливість громадянам залишатися соціально активними упродовж життя, незалежно від місця і часу перебування.

Ось такі тенденції, на думку міжнародних розробників та експертів, визначатимуть зміст інформаційного середовища та практичну діяльність книгозбірень в умовах цифрового суспільства. Представлені матеріали пройшли обговорення на Конференції директорів національних бібліотек (*CDNL*). Дискусійне питання – фінансовий чинник (тривала фінансова криза, а сьогодні ще й COVID-19 позначаються на всіх сферах життя, зокрема й на інформаційній) [23; 31].

Засадничі складники Звіту було взято за основу при розробленні іншого магістрального документа, що отримав назву – «Аналітичний огляд» (*«Trend Report»*) [29]. Показово: незважаючи на те, що IFLA координує бібліотечно-інформаційну сферу, головні тенденції, виявлені її експертами, були визнані прийнятними для всього інформаційного простору.

Сьогодні IFLA у своїй діяльності дедалі більше виходить за рамки вузько-профільних робіт. Зростає кількість проєктів, до яких залучаються фахівці з інших галузей знань – професіонали, котрі мають бачення реальної картини світу, усвідомлюють неминучість всеосяжних змін, які прямо або опосередковано впливають на функціонування бібліотек, інших інформаційних установ, ставлення громадян до читання, спілкування, суспільної активності тощо.

На вже згаданій Сінгапурській конференції IFLA активно обговорювався проєкт, пов'язаний з формуванням місії національних книгозбірень у цифрову епоху. Ініціатором заходу стала Британська бібліотека. Її учасники були одноставні в думці, що донині не існує уніфікованого визначення «національної книгозбірні», навіть більше, в англійській мові *«national library»* має принаймні два значення – «національна бібліотека» та «типова», «ходяча», «жива» енциклопедія (*walking*). Тому досить складно інтерпретувати це поняття не в англомовній країні.

На форумі було виокремлено три категорії функцій, ключових завдань національних бібліотек: основні, додаткові й другорядні (*core, additional and peripheral functions*). Основна (фундаментальна) місія національних книгозбірень пов'язана зі сферою культури, науки, освіти (інформаційне забезпечення наукових досліджень, обслуговування економічного розвитку, відповідальність за перший примірник, збереження письмової спадщини країни, максимально повне задоволення потреб користувачів у літературі з питань мистецтва, гуманітарних дисциплін, соціальних наук). До додаткових функцій віднесено створення національного зведеного каталогу та формування національної бібліографії, до другорядних – координація та виконання національної програми читання.

Зроблено попередній висновок, згідно з яким не може бути типової місії, визначеної для всіх національних книгозбірень, оскільки немає двох однакових бібліотек національного рівня, двох ідентичних національних культур. Після ґрунтовного обговорення учасники конференції ухвалили рішення продовжити роботу над проектом [23; 31].

Про підвищення інформаційно-комунікаційної ролі бібліотек, важливість культурної спадщини, доступ громадськості до інформаційно-комунікаційних технологій, а також необхідність медіаграмотності йдеться у рекомендаціях серії документів Всесвітнього саміту з інформаційного суспільства за останні десять років (WSIS+10), що відбувся у Женеві 9–13 червня 2014 р. [34]. За ініціативою IFLA, до програми форуму було включено й бібліотечні питання. У підсумковому документі найвищого рівня – WSIS + 10. Бачення WSIS після 2015 р. відзначається:

- цифрова інтеграція як незмінний пріоритет бібліотечної діяльності. Книгозбірням слід подолати цифровий, технологічний та інтелектуальний бар'єри й стати тим «понтонем», що дасть змогу скористатися перевагами інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) та мобільного зв'язку для кардинальних перетворень у житті суспільства;
- забезпечення зберігання цифрової спадщини в інформаційному середовищі шляхом запровадження цілісних, концептуальних та практичних стратегій, що підтримуються на міжнародному рівні.

Пріоритетні теми всього процесу WSIS окреслено у Женевському плані дій [24].

Рекомендації WSIS+10 були враховані у подальшій діяльності IFLA. Так, на Всесвітньому бібліотечному та інформаційному конгресі (*World Library and Information Congress*, далі – WLIC) у Ліоні, на 80-й Генеральній конференції й Асамблеї за темою: «Бібліотеки, громадяни, суспільство: об'єднання для знання» (*Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge*) 16–22 серпня 2014 р. досить докладно аналізувалися питання стосовно Хмарних технологій (*Cloud computing*). На конгресі відзначалось, що Хмарні технології обговорюються книгозбірнями переважно на теоретичному рівні, хоча, приміром, у Німеччині вони вже досить широко застосовуються у практичній роботі [30].

Важливою подією зібрання стало ухвалення Ліонської декларації доступу до інформації та розвитку (далі – Декларація) [28; 33]. Документ підготовлено IFLA спільно зі стратегічними партнерами. Визначальним постулатом Декла-

рації є переконаність у тому, що доступ до інформації сприяє підтримці розвитку громадян, насамперед незабезпечених верств населення: маргіналів, зубожілих, нужденних тощо. Такий «доступ» дозволить їм скористатися своїми громадянськими, суспільними та культурними правами, стати економічно активними, брати участь в ухваленні доленосних рішень, а отже – підніматися по соціальних щаблях.

Бібліотеки, як зазначається у параграфі 4 Декларації, мають можливості та необхідні ресурси, щоб допомагати урядам, державним установам, приватним особам упорядковувати, обмінювати, структурувати та сприймати дані, необхідні для суспільного розвитку. Тут прописано способи (пункти а – ф) досягнення цієї мети, а саме:

- надання інформації про основні права й можливості, державні служби, навколишнє середовище, охорону здоров'я, перспективи працевлаштування, урядові витрати, діяльність місцевих об'єднань, громад;
- виявлення та акцентування уваги на актуальних проблемах та потребах населення;
- поглиблення співробітництва між регіональними, культурними та іншими секторами задля поліпшення комунікації, обміну ідеями для оцінки та розгляду;
- збереження та забезпечення гарантованого доступу до культурної спадщини, урядових джерел, публічної інформації (під керівництвом національних книгозбірень, архівів, інших державних установ культурної спадщини);
- організація суспільних форумів та відкритого публічного простору для більш дієвої участі громад в ухваленні рішень;
- заснування навчальних програм та формування досвідів для отримання й сприйняття інформації, забезпечення доступу до необхідних сервісів і служб.

У 5 параграфі документа констатовано, що розвинуту інфраструктуру ІКТ можна застосовувати для розширення соціальних комунікацій, скорочення часу обслуговування та надання доступу до життєво важливої інформації, особливо у віддалених районах. Бібліотекам, іншим інформаційним посередникам потрібно використовувати ІКТ задля скорочення невідповідності між національною політикою та її регіональними проєктами, розповідати про конкретні урядові програми, пропозиції, працювати над тим, щоб перспективи розвитку мали всі територіальні громади.

Що важливо, всі ці пріоритети розвитку бібліотечної галузі вироблено відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування та Загальної декларації прав людини [7]. Реформування місцевого самоуправління, територіальної організації влади ґрунтується на 11 визначальних принципах. Засадничий поміж них – доступність публічних послуг [2; 16]. Реалізація означених ініціатив, реформа децентралізації, формування інституту ефективного місцевого самоврядування – вкрай нагальні проблеми для України [15].

6 травня 2015 р. у Брюсселі Ліга європейських наукових бібліотек [25] оприлюднила Гаазьку декларацію відкритих знань у цифрову епоху (далі – Гаазька декларація) [26]. IFLA однією з перших підтримала цей документ. Характерно,

що Гаазька декларація з'явилася у той день, коли Європейська комісія опублікувала свою стратегію цифрового ринку.

У Гаазькій декларації викладено стратегічний план (Дорожню карту) на підтримку передових методів роботи та створення інноваційної виробничо-технічної бази. У документі підкреслюється, що книгозбірні мають можливість «захопити» інформаційне суспільство та посилити свою роль як посередників у посиленні цифрового розвитку. Хоча на даний час вони постійно стикаються з технічними, юридичними, фінансовими обмеженнями у процесі придбання контенту. Наголошується на необхідності якнайшвидшого вирішення цих питань. Саме на це спрямовує свої зусилля IFLA, працюючи з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (далі – WIPO). Представниками IFLA було виголошено заяву на Генеральній асамблеї WIPO у 2014 р.

Поміж визначальних принципів оприлюдненої Декларації варто виокремити такі:

- не можна дозволяти, щоб технічні заходи у системі керування цифровими потоками перешкоджали користувачам бібліотек здійснювати аналіз контенту;
- книгозбірням необхідно розбудовувати технічну інфраструктуру, стандарти, етичні норми та вимоги до фінансування, щоб відтворювати результати напружень у відкритому доступі;
- бібліотечні асоціації повинні підтримувати переваги інтелектуального аналізу контенту;
- наукові книгозбірні мають позиціонувати себе у ролі «патронів» (заступників, покровителів та захисників) інтелектуального аналізу контенту;
- бібліотеки повинні проводити навчальні тренінги для дослідників з інтелектуального аналізу контенту, зокрема й юридичні консультації.

У заключному 20-му параграфі Декларації підкреслюється, що Ліга європейських наукових бібліотек (далі – LIBER) відіграла важливу роль у розробленні Гаазької декларації, Дорожньої карти. LIBER у подальшому спостерігатиме за виконанням Декларації й підтримуватиме реалізацію Дорожньої карти.

Висновки. Нормативно-правові ініціативи IFLA, ALA, LIBER, WSIS виступають основними чинниками адаптації бібліотек до умов цифрового суспільства. Адже вони:

- забезпечують громадянам рівний доступ до інформації та знань;
- орієнтують бібліотеки на міжнародні стандарти та нормативні документи, які відповідають вимогам цифрового суспільства;
- підвищують імідж бібліотек як ключового складника соціокультурного середовища;
- поглиблюють взаємодію, співробітництво між бібліотеками, інформаційними структурами, громадськими організаціями шляхом реалізації проєктів, заснованих на сучасних комунікаційних технологіях;
- сприяють науці, освіті, просвіті та підвищенню рівня життя у конкретних державах.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) бере

безпосередню участь у виконанні означених міжнародними інституціями завдань. Фондами та послугами НБУВ нині можуть скористатися усі дорослі громадяни України, незалежно від соціального й майнового стану, расової чи національної приналежності. Персональні дані читачів НБУВ обробляються із застосуванням комплексної системи захисту інформації, яка вибудована на сучасних міжнародних стандартах, нормативних-правових документах Європейського Союзу, IFLA.

Нормативно-методичну базу інноваційної перебудови діяльності НБУВ відкориговано відповідно до оновлених міжнародних стандартів, а саме:

- ДСТУ ISO 11620:2016 (ISO 11620:2014, IDT). Показники функціонування бібліотек. Інформація та документація;
- ДСТУ ISO 2789:2016 (2789: 2013, IDT). Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика;
- ДСТУ ISO/IEC 38500:2016 (ISO/IEC 38500:2015, IDT). Інформаційні технології. Управління ІТ в організації;
- ISO/IEC 27001: 2013. Інформаційні технології. Методи захисту. Системи менеджменту інформаційної безпеки [3; 4; 5; 17].

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського нині провадиться як традиційне, так і дистанційне обслуговування користувачів. Завдання перепідготовки бібліотечних фахівців вирішуються завдяки регулярним проведенням науково-практичних занять та семінарів, що спираються на нормативно-правові документи Міжнародної фундації бібліотечних асоціацій.

Список бібліографічних посилань

1. Всемирный библиотечный и информационный конгресс ИФЛА 2014 года. *Библиотековедение*. 2014. № 5. С. 82–85.

2. Деякі питання діяльності підрозділів з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації центральних та місцевих органів виконавчої влади та заступників керівників центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації: постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р., № 194. Верхов. Рада України [офіц.сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2020-%D0%BF#Text>.

3. ДСТУ ISO 11620:2016 (ISO 11620:2014, IDT). Показники функціонування бібліотек. Інформація та документація: Library performance indicators. Information and documentation. Чинний від 2016–09–01. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 100 с.

4. ДСТУ ISO 2789:2016 (2789: 2013, IDT). Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика: Information and documentation – International library statistics. Чинний від 2016–09–01. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 71с.

5. ДСТУ ISO/IEC 38500:2016 (ISO/IEC 38500:2015, IDT). Інформаційні технології. Управління ІТ в організації. URL: http://document.ua/informaciini-tehnologiyi_–pravlinnja-it-v-organizaciyi-nor31760.html

6. Європейська хартія місцевого самоврядування: декларація Ради Європи від 15 жовтня 1985 р. Верхов. Рада України [офіц.сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

7. Загальна декларація прав людини: декларація Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 10 грудня 1948 р. Верхов. Рада України [офіц.сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

8. Коваль Т. М., Лопата О. М. Нормативно-правова база та система стандартів ЄС та IFLA щодо збереження персональних даних користувачів бібліотек. *Бібліотека. Наука. Комунікація*:

100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 лист. 2018 р.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2018. С. 48–55.

9. Коваль Т. М., Лопата О. М. Особливості механізму захисту персональних даних користувачів бібліотек у законодавстві ЄС та системі стандартів IFLA. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 56. С. 135–157.

10. Онищенко О. Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 6. С. 3–7.

11. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 р. № 33/95. *Законодавство – бібліотекам України: довідк. видання. Вип. 1. Загальні засади діяльності бібліотек / Нац. парлам. б-ка України*. К., 2000. С. 61–70.

12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.11 р. №2939-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 32. Ст. 314.

13. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003р. № 851-IV. *Урядовий кур'єр*. 2003. 2 липня. С. 1–6;

Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.11 р. №2939-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 32. Ст. 314.

14. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 48. Ст. 650.

15. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р., № 333-р., Верхов. Рада України [офіц.сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

16. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р., № 67-р. Верхов. Рада України [офіц.сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

17. Стандарт ISO/IEC 27001: 2013. Інформаційні технології. Методи захисту. Системи менеджменту інформаційної безпеки. URL: https://www.assistem.kiev.ua/doc/dstu_ISO-IEC_27001_2015.pdf

18. Хартия о сохранении цифрового наследия: декларация Генеральной конференции ЮНЕСКО от 15 октября 2003 г. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/digital_heritage_charter.shtml

19. Хёйвик Т. Совершенствование методов. Статистические стандарты в библиотеках всего мира. *Библиотекведение*. 2014. № 3. С. 90–96.

20. Action for Development through Libraries Program. URL: <https://www.ifla.org/past-wlic/2014/ifla80/node/357.html>

21. Action for Development through Libraries Program. URL: <http://www.ugcnetguide.com/2016/10/alp-action-for-development-through.html>

22. American Association of Law Libraries «Reports of Chapters, Special Interest Sections, Committees, Special Committees, Task Forces, and Council, Representatives, and Washington Affairs Office 2003–2004». *Law Library Journal*. 2004. V. 96. № 3. P. 795–869.

23. Content tagged: WLIC 2013. URL: <https://www.ifla.org/past-wlic/2013/ifla79.htm>

24. Geneva Plan of Action. URL: <http://www.itu.int/wsis/docs/geneva/official/poa.html>

25. The Hague Declaration on Knowledge Discovery in the Digital. URL: <http://lilibereurope.eu/about-liber/>

26. The Hague Declaration on Knowledge Discovery in the Digital Age. URL: <https://thehaguedeclaration.com/the-hague-declaration-on-knowledge-discovery-in-the-digital-age/>

27. IFLA Library. URL: <http://library.ifla.org>

28. IFLA Takes Lyon Declaration to the UN. URL: <https://www.ifla.org/node/9427>

29. IFLA Trend Report. URL: <https://trends.ifla.org/2013-timeline>

30. IFLA World Library and Information Congress. URL: <https://www.ifla.org/annual-conference>

31. IFLA World Library and Information Congress: 79th IFLA General Conference and Assembly. URL: <https://www.ifla.org/past-wlic/2013/ifla79.htm>

32. Information for All Programme. URL: <https://ifap.ru/ofdocs/unesco/programe.pdf>
33. Lyon Declaration on Access to Information and Development. URL: <https://www.lyondeclaration.org/>
34. WSIS+10 High-Level Event. URL: <http://www.itu.int/wsis/implementation/2014/forum/inc/doc/outcome/362828V2 E.pdf>

References

- (2014). Vsemirnyi bibliotichni i informatsionnyi kogress IFLA 2014 goda [World Library and Information Congress IFLA of 2014 year]. *Bibliotekovedenie*, 5, 82-85. [In Russian].
- Kabinet Ministriv Ukrainy (2020). Deiaki pytannia diialnosti pidrozdiliv z pytan tsyfrovoho rozvytku, tsyfrovyykh transformatsii i tsyfrovizatsii tsentralnykh ta mistsevykh orhaniv vykonavchoi vlady ta zastupnykiv kerivnykiv tsentralnykh orghaniv vykonavchoi vlady, oblastnykh, Kyivskoi ta Sevastopolskoi miskykh derzhavnykh administratsii z pytan tsyfrovoho rozvytku, tsyfrovyykh transformatsii i tsyfrovizatsii: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (vid 3 bereznia 2020 roky, no.194) [Some issues of the units for digital development, digital transformation and digitization of central and local executive and deputy heads of central executive bodies, regional, Kyiv and Sevastopol city state administrations on digital development, digital transformation and digitization: Cabinet of Ministers of Ukraine (on 3 March 2020 year, N. 194)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2020-%D0%BF#Text> [In Ukrainian].
- (2016). DSTU ISO 11620:2016 (ISO 11620:2014, IDT). Pokaznyky funktsionuvannia bibliotek. Informatsiia ta dokumentatsiia [Library performance indicators. Information and documentation]. Kyiv, Ukraine: DP «UkrNDNTS». [In Ukrainian].
- (2016). DSTU ISO 2789:2016 (ISO 2789:2013, IDT). Informatsiia ta dokumentatsiia. Mizhnarodna biblioteczna statystyka [Information and documentation – International library statistics]. Kyiv, Ukraine: DP «UkrNDNTS». [In Ukrainian].
- (2016). DSTU ISO/IEC 38500:2016 (ISO/IEC 38500:2015, IDT) Informatsiini tekhnologii. Upravlinnia IT v organizatsii [Information Technology. IT management in the organization]. Retrieved from http://document.ua/informaciini-tehnologiyi_-upravlinnja-it-v-organizaciyi-nor31760.html [In Ukrainian].
- Council of Europe (1985). Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia: deklaratsiia Rady Yevropy vid 15 zhovtnia 1985 r. [European Charter of Local Self-Government: Declaration of the Council of Europe of 15 October 1985]. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
- United Nations (1948). Zahalna deklaratsiia prav liudyny [General Declaration of Human Rights]. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [In Ukrainian].
- Koval, T. M. & Lopata, O. M. (2018, November). Normatyvno-pravova baza ta systema standartiv YeS ta IFLA shchodo zberezhenia personalnykh danykh korystuvachiv bibliotek [Regulatory framework and system of EU and IFLA standards to preserve personal data library users]. In *Library. Science. Communication. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 48-55). Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Koval, T. M. & Lopata, O. M. (2019). Osoblyvosti mekhanizmu zakhystu personalnykh danykh korystuvachiv bibliotek v zakonodavstvi YeS ta systemi standartiv IFLA [Singularities of the mechanism to protection of patron data library visitors in the legislation of EU and system of standards IFLA]. In *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*, 56, 135-157. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Onyshchenko, O. S. (2015). Problemy adaptatsii bibliotek do umov tsyfrovoi kultury [Problems of libraries adaptation in digital culture conditions]. *Bibliotichni Visnyk*, 6, 3-7. [In Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy (2000). Pro biblioteky i bibliotечnu spravu: Zakon Ukrainy (vid 27 sichnia 1995 r., №33/95) [About libraries and library industry: Law of Ukraine]. In *Zakonodavstvo – bibliotekam Ukrainy: Zahalni zasady diialnosti bibliotek*. (Vol.1, pp. 61-70). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy (2011, January 13). Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy №2939-VI [About access to public information: Law of Ukraine]. In *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 32, 314. [In Ukrainian].

13. Verkhovna Rada Ukrainy (2003, May 22). Pro elektronni dokumenty ta elektronnyi dokumen-toobih: Zakon Ukrainy №851-IV [About electronic documents and electronic document organization: Law of Ukraine]. *Holos Ukrainy*, pp. 1-6. [In Ukrainian].

14. Verkhovna Rada Ukrainy (1992, October 2). Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy №2657-XII [About the information: Law of Ukraine]. In *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 48, 650. [In Ukrainian].

15. Kabinet Ministriv Ukrainy (2014). Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (vid 1 kvitnia 2014 roky, №333-r.) [On approval of the Concept of reforming the local self-government and territorial organization of power in Ukraine: Cabinet of Ministers of Ukraine (on 1 April 2014 year, N. 333-p.)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> [In Ukrainian].

16. Kabinet Ministriv Ukrainy (2018). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo ii realizatsii: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (vid 17 sichnia 2020 roky, no.194) [On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 years and approved plan for its implementation: Cabinet of Ministers of Ukraine (on 17 January 2018 year, N. 67-p.)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> [In Ukrainian].

17. (2013). Standart ISO/IEC 27001: 2013 “Informatsiini tekhnologii. Metody zakhystu. Systemy menedzhmentu informatsiinoi bezpeky” [web-site]. [Information Technology. Methods of protection. Information security management systems]. Retrieved from https://www.assistem.kiev.ua/doc/dstu_ISO-IEC_27001_2015.pdf [In Ukrainian].

18. UNESCO (2003). Khartiia o sokhranenni teifrovogo nasledia [Charter on the Preservation of the Digital Heritage]. Retrieved from https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/digital_heritage_charter.shtml [In Russian].

19. Hejvik, T. (2014). Soversenctvovanie metodov. Statisticheskie standarty v bibliotekakh vsego mira [Perfection of methods. Statistical standards in libraries around the world]. *Bibliotekovedenie*, 3, 90-96. [In Russian].

20. (2014). Action for Development through Libraries Program. Retrieved from <https://www.ifla.org/past-wlic/2014/ifla80/node/357.html> [In English].

21. (2016). Action for Development through Libraries Program. Retrieved from <http://www.ugcnet-gude.com/2016/10/alp-action-for-development-through.html> [In English].

22. American Association of Law Libraries (2004). Reports of Chapters, Special Interest Sections, Committees, Special Committees, Task Forces, and Council, Representatives, and Washington Affairs Office 2003-2004. In *Law Library Journal*, 96 (3), 795-869. [In English].

23. (2013). Content tagged: WLIC 2013. Retrieved from <https://www.ifla.org/past-wlic/2013/ifla79.htm> [In English].

24. (2014). Geneva Plan of Action. Retrieved from <http://www.itu.int/wsis/docs/geneva/official/poa.html> [In English].

25. LIBER (2015). The Hague Declaration on Knowledge Discovery in the Digital Age. Retrieved from <http://lilibereurope.eu/about-liber/> [In English].

26. LIBER (2015). The Hague Declaration on Knowledge Discovery in the Digital Age. Retrieved from <https://thehaguedeclaration.com/the-hague-declaration-on-knowledge-discovery-in-the-digital-age/> [In English].

27. IFLA (2013). Library. Retrieved from <http://library.ifla.org> [In English].

28. IFLA (2014). Takes Lyon Declaration to the UN. Retrieved from <https://www.ifla.org/node/9427> [In English].

29. IFLA (2013). IFLA Trend Report. Retrieved from <https://trends.ifla.org/2013-timeline> [In English].

30. IFLA (2013). World Library and Information Congress. Retrieved from <https://www.ifla.org/annual-conference> [In English].

31. IFLA (2013). World Library and Information Congress: 79th IFLA General Conference and Assembly. Retrieved from <https://www.ifla.org/past-wlic/2013/ifla79.htm> [In English].

32. UNESCO (2000). Information for All Programme. Retrieved from <https://ifap.ru/ofdocs/unesco/programe.pdf> [In English].

33. WLIC (2014). Lyon Declaration on Access to Information and Development. Retrieved from <https://www.lyondeclaration.org/> [In English].

34. WSIS (2014). WSIS+10 High-Level Event. Retrieved from http://www.itu.int/wsis/implementation/2014/forum/inc/doc/outcome/362828V2_E.pdf [In English].

Tatiana Koval,

Candidate of Historical Sciences,
ORCID 0000-0003-0147-6679,
Deputy General Director,
Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Olena Lopata,

Junior Research Fellow,
ORCID 0000-0002-1386-3409,
Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

**PROSPECTS FOR SUSTAINED DEVELOPMENT OF NATIONAL LIBRARIES DURING THE ERA OF DIGITAL SOCIETY
(ON MATERIALS OF THE DEFINING DOCUMENTS UNESCO, IFLA, AALL, ALA, LIBER AND WSIS)**

The aim of the article is to analyze regulations of the European Union, the comprehensive program of digital library content of IFLA and WSIS, to standardize the legal instructions on adaptation of library work in the conditions of digital society. **Methodology** of the research has been based on systemic and structural approaches, on methods of comparative, logical and source analysis, including interdisciplinary approach. **Scientific novelty.** The main object of the publication is to study the legal norms of the UNESCO, IFLA, LIBER, AALL, WLIC and WSIS of the complete program of digital library content and implementation of strategy of open access. The five key trends that can potentially change the information environment and, respectively, library work are characterized: new technologies that both expand and limit who has access to information; online education that democratizes and disrupts global learning; the boundaries of privacy and data protection are redefined; hyper-connection that gives platform to and empowers new voices and groups; the global information economy transformation due to the new technologies. The basic concepts and terminology of "national library" are defined. Three categories of the functions and the main objectives facing national libraries are determined: core, additional and peripheral functions. The normative and legal regulations of the IFLA and LIBER in the library industry are analyzed. **Conclusions.** Standard and legal initiatives of IFLA, AALL, ALA, LIBER and WSIS are summed; the main factors in adapting libraries to conditions of digital society are determined; providing equal access to information and knowledge to library users; targeting libraries to international standards and regulatory documents; strengthening the image of libraries as key component of the socio-cultural environment; establishing collaboration and cooperation between libraries and other information structures; assistance to science development, education and increase in living standards in certain countries. The role of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine in realization of specified tasks of library development work has been emphasized.

Keywords: a library in information society, digital society, regulatory and legal framework, UNESCO, IFLA, LIBER.

Vernadskyi National Library of Ukraine,
3, Holosivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: kovaltm@nbuv.gov.ua,
gon4aroval1@bigmir.net;
lopata@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 11.05.2021 р.